

QISHLOQ XO'JALIGIDA SHO'RLANGAN TUPROQLARNING EKOLOGIK MELIORATIV HOLATI

Diyana Janibek Qizi

*TDAU, O'simliklar himoyasi, agrokimyo va tuproqshunoslik fakulteti, Agrokimyo va
tuproqshunoslik kafedrası o'qituvchi dianajanibekqizi@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada qishloq xo'jaligida sho'rlangan tuproqlarning ekologik meliorativ holati bo'yicha tuproqni sho'rlanishga olib keladigan salbiy oqibotlarga e'tibor qaratilgan. Tuproqlarning strukturaliligi bo'z tuproqlardan cho'l mintaqasidagi tuproqlar tomon yomonlashib boradi. Har ikkala mintaqadagi gidromorf tuproqlarning struktura holati avtomorf tuproqlarga nisbatan yaxshiroq. Sug'oriladigan maydonlarda suvga chidamli struktura bo'lakchalarining miqdorlari keskin kamayadi. Tuproq struktura holatiga o'simlik turlari ham ta'sir qilishi ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *tuproqning sho'rlanishi, tuzlar, qishloq xo'jaligi, kompost, organik o'g'itlar, sho'r suv, tuproqning fizik xususiyatlari, chol mintaqalari, sho'rtoblashgan, sho'rxoklashgan, natriy kationi, suvning bug'lanishi, tuproqlarning strukturaliligi, gidromorf tuproqlar, avtomorf tuproqlar.*

Abstract: *This article focuses on the ecological reclamation of saline soils in agriculture with regard to the negative consequences that lead the soil to salinity. Soil structuralism tends to deteriorate from loose soils towards soils in the desert region. The structural status of hydromorphic soils in both regions is better compared to automorphic soils. In irrigated areas, the amounts of water-resistant structural fragments are sharply reduced. The condition of the soil structure has also been shown to be influenced by plant species.*

Keywords: *soil salinity, salts, agriculture, compost, organic fertilizers, saline water, soil physical properties, old regions, salinization, salinization, sodium cation, water evaporation, structure of soils, hydromorphic soils, automorphic soils.*

KIRISH

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda sug'oriladigan erlarning qariyb 9,6 foizining meliorativ holati yomon bo'lib, bu avvalo, tuproqning sho'rlanish darajasi yuqoriligi va er osti suvlarining ko'tarilishi bilan bog'liqdir. SHunday ekan, sug'orilib ekin ekiladigan er maydonlarini yanada kengaytirish, ularning meliorativ holatini yaxshilash orqali unumdorligini orttirish bugungi qishloq xo'jaligining eng muhim vazifalaridan hisoblanadi (Kuziev, 2000). Bugungi kunga kelib respublika umumiy er maydonining 46,3 % ini turli darajada sho'rlangan erlar tashkil etadi (O'zbekiston Respublikasi tuproq qoplamlari Atlasi, 2010).

Tuproqning sho'rlanishi - bu qishloq xo'jaligida o'simliklarga zulum qiladi yoki yo'q qiladi, hosilning sifati va miqdorini pasaytiradi. Sho'rlangan joylarda har yili go'ng, kompost shaklida organik o'g'itlarni qo'llash tavsiya etiladi. Ba'zi

o'simliklarning sho'r suv bilan sug'orishga chidamliligi ancha yuqori bo'lib, hosilning pasayishi asosan tuproqning fizik xususiyatlarining yomonlashishi bilan bog'liq. Sho'rlanishning oldini olish tuproqni samarali boshqarishning faqat bir jihati hisoblanadi.

Tuproq eritmasida mavjud erosti va erusti suvlari tuproqda tuzlarning to'planishi va harakatlanishida bir zanjirning tarkibiy qismi hisoblanib, meliorativ muammolarni echishda ularni o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqish nihoyatda muhimdir. Tuproq hosil bo'lish jarayonida sizot suvlarining roli ayniqsa katta bo'lib, ular sho'rlangan tuproqlar tartibotining shakillanishida har tomonlama ta'sir ko'rsatadi va muayyan bir sharoitda tuproqdagi tuz manbai bo'lib xizmat qilsa, ikkinchi bir sharoitda suvda erigan tuzlarni o'zida to'plash va o'z oqimi bilan boshqa erlarga ko'chirish, tuz zaxiralarni qayta taqsimlash vositasi bo'lib xizmat qiladi

Markaziy Osiyoning chol mintaqalarida katta-katta maydonlar sho'rtoblashgan, sho'rxoklashgan tuproqlar bilan band, boz ustiga bu tupoqlar u yoki bu chuqurlikda sho'rlangan. Bu tuproqlardagi qator salbiy xususiyatlarning negizi suvda eruvchi tuzlarning miqdori va singdirilgan natriy kationi ko'rsatkichlari bilan bog'liq. L.I.Prasolov ma'lumotlariga ko'ra, sobiq ittifoqdosh respublikalar maydonining 10% dan ortiqroq qismi sho'rlangan va sho'rtoblashgan tuproqlardan iborat. Markaziy Osiyo maydonlarining, jumladan, O'zbekistonning sug'oriladigan yerlarining yarmidan ko'prog'i sho'rlangan. O'zlashtirish, sug'orishga tortilishi mumkin bo'lgan yer zaxiralarning ham asosiy maydoni u yoki bu darajada sho'rlangan. Bunday yerlarga Markaziy Farg'ona cho'llari, Zarafshon vodiysi, Xorazm, Qoraqalpog'iston va boshqa hududlar to'g'ri keladi. Sho'r yerlardan foydalanish juda qadimdan Markaziy Osiyoning xalqlariga ma'lum darajada ayon bo'lgan, jumladan, sho'rxok va sho'rxoksimon yerlarning ustidagi tuzlar qatlamini olib tashlab, o'rnida dehqonchilik qilish, qurilish ishlarini olib borish, sho'r yerlar tarqalgan maydonlarda yaxob suv berilishi va boshqalar.

Bugungi kunda Orolbo'yi regionining butun bir zonasida o'ta og'ir sharoitlar shakllangan. Bu erlarda suv va er resurslari sifati yo'qotgan, ekotizimlar tarkibi va barqarorligi buzilgan va atrof-muhit mahsuldorligi va qayta tiklanishimkoniyati pasaygan. Regionda bir yilda 300 kunga yaqin qumli-tuzli bo'ronlar kuzatiladi [2, 3]. Orolbo'yi hududlari va dengizning o'rganilgan qurigan tubi Mo'ynoq qismi tuproq-gruntlarining asosiy xossalari va ekologik-meliorativ holatini baholashda hududda qo'yilgan tuproq kesmalarining ustki 0-30, 30-70 va 70-100 sm. lik qatlamlaridan olingan tuproq namunalarida o'tkazilgan analitik-kimyoviy tahlillar natijalari o'z aksini topgan .

FAO (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti) ma'lumotlariga ko'ra, sho'rlangan tuproqlar dunyoda juda katta maydonlarni egallaydi - butun yer yuzasining taxminan 25%. Bugungi kunga qadar sho'rlangan tuproqlarning muhim qismlari Janubiy Qozog'iston, O'rta Osiyo,

AQShning g'arbiy qismida, ayniqsa Janubiy Amerika va Avstraliyaning qurg'oqchil mintaqalarida, Shimoliy Afrikada joylashgan. Cho'l va chala cho'llardagi tuproqlar sho'rlanishning ayniqsa yuqori darajasi bilan ajralib turadi quruq yoki quruq iqlim sharoitida. Potensial samaradorlik, xalqaro ekspertlarning fikricha, sho'rlangan tuproqlarda yerdan barqaror foydalanishni ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar majmuasidir. FAO ekspertlari tuproq sho'rlanishining oldini olish, minimallashtirish va yumshatish, shuningdek, tuproq resurslarini barqaror boshqarish bo'yicha bir qator uslubiy tavsiyalarni taklif etadi: Sho'r tuproqlar qatoriga sho'rxoklar, sho'rxoksimon tuproqlar, sho'rtoblar ham kiradi va xilma-xil omillar ta'sirida hosil bo'ladi. Yerning meliorativ holatini asoslash va meliorativ usullarni tanlashda quyidagilarni hisobga olish kerak: tuproq xossalari (almashinadigan natriyning tarkibi, sho'rlanish darajasi, tuproqning tuz balansi, kaltsiy karbonatlari va gipsning paydo bo'lish chuqurligi, tuproqning minerallashuv darajasi va minerallashuvi). er osti suvlari); iqlim sharoiti (yog'in miqdori); qishloq xo'jaligidan foydalanishning o'ziga xosligi (ekin maydonlari, pichanzorlar, yaylovlar, bog' yoki mevali uchastkalar).

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, barcha mamlakatlarni sho'rlanish muammosini har tomonlama o'rganish va unga qarshi kurashning uyg'unlashgan usullarini ishlab chiqish, dunyodagi iqtisodiy vaziyatni yaxshilashga yordam beradi. Buning uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, xususan, konservativ qishloq xo'jaligining zamonaviy texnologiyalarini joriy etish, oziqabop o'simliklarni yetishtirish, sho'rlangan tuproqlarni tiklash, tuproqning unumdorligini oshirish maqsadida zamonaviy sug'orish tizimlaridan foydalanish dasturlarini amalga oshirish zarurligi aniq, bu esa qishloq xo'jaligi samaradorligini oshiradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullaev S.A., Nomozov X.S. "Tuproq melioratsiyasi" // darslik «Uzbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti Toshkent - 2011-yil
2. Abdullayev S. "Tuproq melioratsiyasi." Toshkent., 2000-yil.
3. Axmedov A., Ruzmetov M., Mirzambetov A. "Orol bo'yi hududlari va dengizning qurigan tubi mo'ynoq qismi tuproqlarining asosiy xossalari va ekologo-meliorativ holati" // Agro ilim jurnali - № 4 soni 2019- yil
4. Allashov B.D., Jamalov S. G "Sug'oriladigan maydonlarda ozuqabop ekinlarni etishtirish" // Fermerlar uchun o'quv- uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2019 4-6 b.
5. Badalova M. "Qishloq xo'jaligida sho'rlangan tuproqlarga echim izlashning dolzarb muammolari" // Galaxy international interdisciplinary research journal №10 2022-yil

6.<https://agriecomission.com/base/zasolenie-pochv-problema-i-puti-resheniya-prodoljenie>.